

CITES – základní informace

Zpracoval: RNDr. Ondřej Klouček, Ph.D.

27. 3. 2020

Úmluva o mezinárodním obchodu ohroženými druhy volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora, CITES, Washingtonská úmluva) byla smluvna dne 3. března 1973 ve Washingtonu a začala platit od 1. července 1975. Československo podepsalo úmluvu 28. února 1992 jako 114. stát a úmluva vstoupila pro naši zemi v platnost 28. května 1992. Česká republika převzala závazky z úmluvy od rozdělení ČSFR dne 1. 1. 1993. CITES je prováděna v Evropské unii jednotným způsobem na základě legislativy Evropské unie (EU), která u nás začala platit od data vstupu ČR do EU dne 1. 5. 2004. Dnes je signatářem CITES již 183 smluvních stran včetně všech 27 členských států EU a EU jako celku.

Účelem úmluvy je postavit mezinárodní obchod s volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami pod společnou kontrolu všech zemí světa, aby se docílila ochrana ohrožených druhů fauny a flóry před úplným vyhubením vlivem bezohledného získávání pro obchodní účely. Úmluva omezuje zejména obchod s jedinci ohrožených druhů získaných z volné přírody, kontroluje však i obchod s živočichy odchovanými v zajetí nebo člověkem vypěstovanými rostlinami druhů, které jsou v přírodě ohroženy. Ve většině případů se však úmluva nedotýká domestikovaných zvířat a kulturních rostlin.

Podle statistických údajů je **využívání divoké přírody pro účely mezinárodního obchodu** druhou nejvýznamnější příčinou ubývání druhů na naší planetě, a to hned za ničením přirozených stanovišť. Hlavními vývozními oblastmi živočichů a rostlin chráněných CITES jsou většinou rozvojové země, pro něž vývoz živé přírody představuje často nezanedbatelný hospodářský zdroj. V globálním měřítku je největším dovozcem produktů divoké přírody Evropská unie, následovaná USA, Dálným Východem (Čína, Japonsko, Korea), arabskými zeměmi a Austrálií. Obchoduje se nejen s živými nebo mrtvými živočichy a rostlinami, ale i s nejrůznějšími výrobky a odvozeninami, od potravin a léčiv přes kožené zboží až po exotické turistické suvenýry. Nejčastěji se obchoduje s kůžemi plazů, kožešinami a vlnou, živými exotickými ptáky a tropickými ozdobnými rybkami, kaviárem, mušlemi a mořskými korály, kaktusy, orchidejemi a planě rostoucími cibulovinami (sněženky) a vzácným tropickým dřevem (palisandr, mahagon, ramin aj.). Existuje však značně rozsáhlý nelegální obchod s „ohroženou živou přírodou“, které se signatářské státy CITES snaží s různým úspěchem potlačit. Akutním problémem je pašování vymírajících druhů či jejich zabíjení ve volné přírodě za účelem získávání různých výrobků z nich: např. slonovina, kožešiny kočkovitých aj. šelem, „tradiční čínská léčiva“ z tygřích kostí, rohů nosorožců, luskouních šupin (*Pozn. luskouni jsou aktuálně co do objemu celosvětově nejvíce zasaženi nelegálním obchodem, odhaduje se že za posledních 10 let bylo z volné přírody odebráno kolem 1 miliónu luskounů*) a žlučniců medvědů, obchod s lidoopy (orangutani, gorily, šimpanzi) a ostatními primáty, vzácné druhy papoušků, plazů apod. Od roku 1989 se do České republiky dováží značné množství živých exotických zvířat odchycených z volné přírody v rozvojových zemích Afriky, Jižní Ameriky a Asie kvůli poptávce zájmového chovatelství. ČR figuruje také jako významná tranzitní země do západní Evropy a je celosvětově významným vývozcem v zajetí odchovaných drobných druhů papoušků (např. rosel, agapornisů apod.).

Globálním problémem s velkým politickým a ekonomickým dopadem je **nedostatečná ochrana mořských ryb před nadměrným rybolovem**. V poslední době se proto úmluva CITES zaměřila i na tuto problematiku a navázala spolupráci s příslušnými mezinárodními organizacemi, jako jsou Organizace OSN pro výživu a zemědělství (FAO) a další mezinárodní a regionální dohody zaměřené na regulaci a udržitelné využívání mořských ryb. Ačkoliv doposud je na seznamech CITES stále jen velmi málo komerčně využívaných mořských druhů (např. jeseteři /kaviár/, úhoř říční, manty, pár druhů žraloků, některé druhy sumýšů), dostala se uvedená problematika mezi prioritní témata jednání na posledních zasedáních konference smluvních stran k CITES a výsledkem bylo zpřísnění ochrany některých mořských druhů.

Zásadním tématem, který byl v minulosti rovněž spíše přehlížen, je rovněž **ochrana komerčně ohrožených dřevin**, která souvisí s politicko-ekonomickým problémem neudržitelného kácení tropických lesů. Jako průlomové lze proto například označit schválení zařazení celého rodu palisandr (*Dalbergia* spp.) nebo bubinga (*Guibourtia* spp.) do přílohy II k CITES na 17. zasedání konference smluvních stran CITES v Johannesburgu v roce 2016. Na zatím posledním 18. zasedání konference CITES v Ženevě v roce 2019 byly z povinnosti regulace mezinárodního obchodu u výše uvedených druhů dřevin vyňaty hudební nástroje a jejich příslušenství.

CITES je globální mezinárodní smlouvou v rámci Organizace spojených národů a je považována za jeden z **významných nástrojů světové strategie ochrany přírody**. Jde o vládní smlouvu, která je však silně podporována významnými mezinárodními ochranářskými nevládními organizacemi, jako je IUCN (Světový svaz ochrany přírody), WWF (Světový fond pro přírodu) a mnoho dalších. Finančně a politicky má úmluva významnou podporu ze strany USA, Evropské unie, Japonska a dalších zemí.

CITES je prováděna jednotlivými státy - **stranami úmluvy**, prostřednictvím k tomu zmocněných úřadů, tzv. výkonných a vědeckých orgánů. Výdaje spojené s činností CITES jsou hrazeny z dobrovolných příspěvků jednotlivých stran. Roční příspěvek ČR činí pro roky 2020 až 2022 18 764,- amerických dolarů (USD). Sekretariát CITES se sídlem v Ženevě ve Švýcarsku je podřízen smluvním stranám a organizačně zařazen do Programu Spojených národů pro životní prostředí (UNEP). Jeho hlavní úkol spočívá v koordinaci činnosti mezi jednotlivými stranami a jejich národními výkonnými orgány, v soustředování informací o rozsahu mezinárodního obchodu se zvířaty a rostlinami chráněnými CITES a v neposlední řadě organizuje konference smluvních států a zasedání řídicích a odborných orgánů CITES. Sekretariát spolupracuje se Světovým monitorovacím centrem ochrany přírody UNEP (WCMC) a TRAFFICem (Trade Record Analysis of Flora and Fauna in Commerce), odbornými nezávislými institucemi z Cambridge (UK), které se zabývají sledováním a vyhodnocováním údajů o obchodu s ohroženou přírodou. Z hlediska boje proti nelegálnímu obchodu s ohroženými druhy je významná velmi dobrá spolupráce s Interpolem a Světovou organizací celních orgánů (WCO). Interpol zřídil zvláštní pracovní skupinu pro potírání mezinárodně organizovaného nezákonného obchodu s ohroženými druhy, jejímž aktivním členem je i Česká republika.

CITES vytvořila celosvětovou síť, která kontroluje **mezinárodní obchod** s ohroženými divokými zvířaty a planými rostlinami, a to hlavně pomocí povolení, která musí doprovázet každou mezinárodní zásilku dotyčných organismů nebo výrobků z nich. Tato povolení, známá pod termínem "**CITES permity**", jsou vydávána výkonnými orgány jednotlivých stran a jsou kontrolována celními orgány všech zemí CITES, které obchod uskutečňují. Povolení může být vydáno jen tehdy, potvrdí-li vědecký orgán, že odběrem rostliny nebo živočicha z přírody nedošlo k ohrožení druhu vyhubením (princip udržitelného využívání přírodních zdrojů). CITES permit je tedy jakýmsi dokladem o tom, že vývoz nebo dovoz určité zásilky, která obsahuje rostliny nebo živočichy, je v pořádku z hlediska ochrany přírody.

Jako "obchod" označuje úmluva jakýkoliv vývoz nebo dovoz chráněných organismů, jejich těl a výrobků z nich. Úmluva se tedy týká jak skutečných obchodníků, tak i všech individuálních cestujících do zahraničí. Kontroluje se nejen vývoz a dovoz živých zvířat a rostlin, ale i neživých exemplářů, částí těl, výrobků z nich a odvozenin.

Předmětem ochrany CITES je v současné době více než 5000 druhů zvířat a kolem 29 000 taxonů rostlin. Podle stupně ohrožení své existence v přírodě jsou rozděleny do tří kategorií:

- 1) Druhy přímo ohrožené vyhynutím jsou vyjmenovány v příloze I k CITES.
- 2) Druhy z přílohy II k CITES, jejichž situace v přírodě není kritická, ale které by mohly být ohroženy, pakliže by využívání pro mezinárodní obchod nebylo regulováno.
- 3) Druhy z přílohy III k CITES jsou ohrožené na území určitého státu, který požádal o regulaci mezinárodního obchodu s nimi.

Strany CITES se scházejí každé dva až tři roky na plenárních zasedáních, aby posoudily všechny problémy s uplatňováním CITES a projednaly případné nutné změny v seznamech chráněných druhů. Jako pozorovatelé se těchto zasedání mohou účastnit i nesignatářské státy a nevládní organizace. Poslední, v pořadí osmnáctá konference byla v srpnu 2019 v Ženevě (Švýcarsko). Příští konference se bude konat v Kostarice v roce 2022.

V **České republice** byla úmluva nejdříve zajišťována na základě zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, a v období od 1. 4. 1997 do 30. 4. 2004 se postupovalo podle zákona č. 16/1997 Sb., o podmínkách dovozu a vývozu ohrožených druhů volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin a dalších opatřeních k ochraně těchto druhů a podle vyhlášky Ministerstva životního prostředí č. 82/1997 Sb. Od 1. 5. 2004 se postupuje podle **nařízení Rady (ES) č. 338/97** ze dne 9. prosince 1996 o ochraně druhů volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin regulováním obchodu s nimi a podle dalších prováděcích předpisů ES, **zákona č. 100/2004 Sb.** o ochraně druhů volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin regulováním obchodu s nimi a dalších opatřeních k ochraně těchto druhů a o změně některých zákonů (zákon o obchodování s ohroženými druhy) a **vyhlášky č. 210/2010 Sb.**

V **Evropské unii** se úmluva CITES provádí jednotným způsobem již od roku 1984 a v současnosti na základě nařízení Rady (ES) č. 338/97. Předpisy EU jsou v mnohém ohledu přísnější než úmluva. Namísto seznamů druhů chráněných podle CITES (CITES I, II a III) platí seznamy živočichů a rostlin podle příloh A, B, C a D k nařízení Rady (ES) č. 338/97. Příloha A zhruba odpovídá příloze I k CITES, B příloze II a C příloze III. Prakticky však legislativa EU zařazuje velké množství druhů do přísnější kategorie než CITES. V příloze D je seznam druhů, pro něž platí povinnost dovozců hlásit dovoz celním orgánům EU vyplněním předepsaného oznámení o dovozu. S výjimkou několika málo druhů CITES III, vůči kterým mají členské státy EU výhradu, jsou v příloze D další druhy, které nejsou chráněny CITES.

Povolení k **vývozu a dovozu exemplářů přes vnější hranice EU** (CITES permity) vydává pro české subjekty Ministerstvo životního prostředí (s některými výjimkami, jako např. při vývozu uměle vypěstovaných rostlin, kdy lze namísto CITES permitů použít rostlinolékařská osvědčení vydávaná Ústředním kontrolním a zkušebním ústavem zemědělským). Pokud legislativa EU k CITES hovoří o vývozu, zpětném vývozu a dovozu, má se na mysli pouze tento tzv. obchod s třetími zeměmi a nikoliv obchod uvnitř EU mezi členskými státy. Doklady pro vývoz a dovoz jsou vydávány na formulářích (permitech) podle legislativy EU k CITES. Tyto doklady musí vývozci nebo dovozci předkládat příslušným celním orgánům podle ustanovení legislativy EU. Většinou je třeba doklady předložit na vnějších hranicích EU. V praxi tedy často nastává situace, kdy jsou české doklady předkládány celním orgánům jiného členského státu, a naopak. Všechny státní orgány (včetně celníků) všech členských států EU uznávají doklady vydané výkonnými orgány CITES členských států podle nařízení Rady (ES) č. 338/97.

Podle nařízení Rady (ES) č. 338/97 platí pro dovoz exemplářů druhů z přílohy B přísnější ustanovení než podle CITES, a sice povinnost mít předem dovozní povolení příslušného výkonného orgánu EU. Nařízení Rady (ES) č. 338/97 zmocňuje Evropskou komisi k vyhlášení omezení dovozu exemplářů druhů z přílohy B buď obecně, anebo pro určitý typ exemplářů nebo z určitých zemí, a to v případech, kdy vědecké orgány EU usoudí, že by dovoz do EU mohl být v rozporu s ochranou přírody. Seznam druhů, pro něž platí tento dočasný zákaz dovozu do EU, tzv. „pozastavovací nařízení“, se často mění a dnes je již značně rozsáhlý. Takové exempláře se nesmějí do EU dovážet ani v případě, že Úmluva CITES takový obchod umožňuje a příslušné orgány třetích zemí vývoz povolí.

Předpisy EU stanoví naopak v některých přesně vymezených případech mírnější režim dovozu nebo vývozu („neživých“) předmětů, které jsou exempláři osobního nebo rodinného charakteru.

Předpisy EU umožňují používat rostlinolékařská osvědčení namísto vývozních dokladů CITES pro uměle vypěstované rostliny druhů z přílohy B a hybridů z přílohy A. V ČR vydává takové doklady Ústřední kontrolní a zkušební ústav zemědělský.

Česká republika je od 1. 5. 2004 součástí společného trhu EU umožňujícího **volný pohyb zboží uvnitř hranic Evropské unie**. Vnitrounitní obchod s exempláři CITES upravuje jednotným způsobem nařízení Rady (ES) č. 338/97. Velmi přísná omezení platí zejména pro obchod s exempláři druhů „přímo ohrožených vyhoubením“ z přílohy A. Obchod a komerční využívání těchto exemplářů je zakázán. Výjimku z tohoto zákazu mohou za výjimečných a přesně stanovených podmínek udělit pověřené úřady členských států. V ČR tyto výjimky udělují krajské úřady. Naproti tomu obchod s exempláři ostatních druhů, jiných než z přílohy A, je v podstatě volný, pokud se ovšem obchoduje s legálně získanými exempláři. Členské země EU však mohou mít přísnější opatření, zejména pokud jde o držení exemplářů CITES na základě předpisů o ochraně přírody nebo zdraví obyvatel (veterinární a rostlinolékařské předpisy). V České republice se to týká živočichů a rostlin z naší přírody, které jsou zvláště chráněnými druhy podle zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny. Rovněž chov některých exotických živočichů chráněných úmluvou CITES podléhá povinné registraci podle zákona č. 100/2004 Sb. a vlastníci exemplářů ohrožených druhů mají za povinnost prokázat legální původ držovaných exemplářů. Podrobnosti k podmínkám prokazování původu, vedení povinných záznamů o chovu a obchodu s exempláři vybraných druhů uvádí zákon č. 100/2004 Sb. a vyhláška č. 210/2010 Sb.

Porušení předpisů EU a našich zákonů o ochraně ohrožených druhů může vést přinejmenším k zabavení exemplářů. Podle zákona č. 100/2004 Sb. je možné přestupcům zákona uložit pokutu až do výše 1,5 miliónu Kč. Pašování a nedovolený obchod s ohroženými druhy živočichů a rostlin může být hodnoceno také jako trestní čin s možností uložení trestu odnětí svobody v krajním případě až na 8 let, pokuty nebo zákazu činnosti (§§ 299 a 300 trestního zákona č. 40/2009 Sb., ve znění pozdějších předpisů).

Živočichové a rostliny pod ochranou CITES

PŘÍLOHA CITES I (příloha A podle předpisů EU)

Téměř 700 druhů živočichů a více než 300 druhů rostlin, které jsou přímo ohrožené vyhynutím.

Mezinárodní obchod s těmito druhy je zakázán (zákaz dovozu a vývozu) a je povolován jen výjimečně.

Příklady: všichni lidoopi (gorila, orangutan, šimpanz), lemuři, pandové a někteří medvědi, jihoamerické opice, velcí kytovci a delfini, řada druhů kočkovitých šelem (gepard, levhart, tygr aj.), oba druhy slonů, nosorožci, kabar pižmový, luskouni, řada dravců, jeřábů, bažantů a papoušků (např. žako šedý), mořské želvy, určité druhy krokodýlů a ještěřů, velemloci, latimérie, některé druhy kaktusů a orchidejí, některé palmy a vzácné exotické dřeviny (černý palisandr aj.) a další druhy.

Z fauny ČR sem patří orel královský, orel mořský, sokol stěhovavý a vydra říční. Do **přílohy A** k nařízení Rady (ES) č. 338/97 z naší fauny a flóry patří vlk obecný, medvěd hnědý, vydra říční, kočka divoká, rys ostrovid, čáp černý, kolpík bílý, čírka modrá, polák malý, všichni evropské dravci (draví ptáci řádu Falconiformes), jeřáb popelavý, drop velký, hrdlička divoká, všechny evropské sovy, motýl jasoň červenooký a všechny druhy evropských vstavačovitých rostlin.

PŘÍLOHA CITES II (příloha B podle předpisů EU)

Téměř 5 000 druhů živočichů a kolem 30 000 druhů rostlin, které by mohly být ohroženy, pokud by mezinárodní obchod s nimi nebyl přísně regulován. Zahrnuje i druhy snadno zaměnitelné za exempláře druhů z přílohy I a II.

Mezinárodní obchod je povolen pouze na základě zvláštních povolení (tzv. permity CITES), které musí být předloženy celním orgánům jak při vývozu tak i dovozu. Hlavní důraz je kladen na povolení ze země vývozu, které musí zejména potvrdit, že vývozem nedochází k ohrožení divokých populací daného druhu na přežití. Pro dovoz do EU se vyžaduje také dovozní povolení od pověřených úřadů EU (v ČR Ministerstvo životního prostředí) s některými výjimkami pro exempláře osobního nebo rodinného charakteru. Vědecké orgány vyhodnocují údaje o rozsahu obchodu podle vydávaných povolení a srovnávají je s údaji o stavu populací zvířat a rostlin v přírodě, a pokud by obchod byl příčinou jejich nadměrného poklesu, doporučí regulaci obchodu (např. systémem pevně stanovených kvót) anebo přeřazení daného druhu do přílohy I (tj. celosvětový zákaz obchodu).

Příklady: všechny *) opice, kytovci, vydry a kočkovité šelmy, dále hroši, pekari, žirafa, řada druhů antilop, nandu pampový, plameňáci, všechny *) druhy dravců, sov, papoušků (s výjimkou andulky, korely, agapornise růžovohrdlého a alexandra malého) a kolibříků, loskuták, rýžovník aj. ptáci, různé druhy želv, všichni *) krokodýli, leguáni, varani a čeleď hroznýšovitých, některé druhy exotických žab a ryb, motýlů, sklípanů, měkkýšů, mořských korálů, všechny druhy *) orchidejí a kaktusů, některé agáve, aloe, sukulentní pryšcovité, tilandsie a masožravé rostliny, ženšen, některé dřeviny a další druhy.

Z fauny a flóry ČR jsou zde kromě všech dravých ptáků (dravci) a sov zahrnuti vlk, medvěd, rys, kočka divoká, čáp černý, drop velký, úhoř říční, pijavka lékařská, jasoň červenooký, celá čeleď vstavačovitých, sněžěnka podsněžník a brambořík nachový. Většina těchto druhů je však uvedena v **příloze A** k nařízení Rady (ES) č. 338/97 (obdoba CITES I), zatímco v **příloze B** zůstávají pouze úhoř říční, pijavka lékařská, sněžěnka podsněžník a brambořík nachový.

*) Kromě druhů zahrnutých v příloze I.

PŘÍLOHA CITES III (příloha C podle předpisů EU)

Tato příloha zahrnuje ty druhy, které jsou ohroženy mezinárodním obchodem pouze v určitých zemích a jsou chráněny na návrh těchto zemí. Pro exempláře pocházející z těchto zemí je třeba celním orgánům předložit exportní povolení výkonného orgánu vyvážející země. V ostatních případech musí obchodník předložit potvrzení o původu exemplářů. Při dovozu do EU je třeba v obou případech vyplnit a celním orgánům odevzdat předepsané oznámení o dovozu.

Cca 200 druhů živočichů a 12 taxonů rostlin.

Příklady: z živočichů medojed kapský a hyenka hřivnatá (Botswana); mravenečník mexický (Guatemala); aguti střeadoamerický, nosál bělohubý, kondor královský a chřestýš brazilský (Honduras); svišť himálajský, šakal obecný, promyka pruhovaná, užovka rybářská a zmije řetízková (Indie); brouk roháč *Colophon* (JAR); lenochod krátkokrký (Kostarika); holub růžový (Mauritius); satyr himálajský (Nepál); pagekon *Hoplodactylus* spp. (Nový Zéland); jelen berberský (Alžírsko/Tunisko) aj., z rostlin např. dub mongolský a jasan mandžuský (Rusko); mákovník královský (Nepál) aj.

Příloha D podle předpisů EU

Tato příloha zahrnuje druhy, které nejsou na seznámech CITES. Dovoz exemplářů těchto druhů do EU není nijak omezen, pouze se monitoruje jeho rozsah. Pokud by rozsah dovozu exemplářů z volné přírody nebyl v souladu s ochranou přírody, došlo by k přeřazení do přílohy A nebo B. Při dovozu do EU je třeba vyplnit a celním orgánům odevzdat předepsané oznámení o dovozu.

Příklady: některé druhy klokanů, bažantů aj. druhů exotických ptáků a plazů; některé léčivé rostliny apod., prha chlumní, medvědice lékařská, hořec žlutý, plavuň vidlačka, vachta trojlistá, puklérka islandská aj.

Další informace naleznete na

www.cites.cz www.ochranaprirody.cz/cites/ www.cizp.cz/cites